

Antikvarisk konsekvensbeskrivning avseende granskningshandling för ny detaljplan för kompletteringsbebyggelse utmed Stångholmsbacken och Falkholmsgränd i Värberg och Skärholmen, Stockholm

Bakgrund

Fastighetsägarna inom rubricerat planområde planerar, som en del av projektet *Fokus Skärholmen*¹, för att uppföra kompletterande bostadsbebyggelse och en ny förskola i området. Under första halvan av 2019 utarbetades ett förslag till ny detaljplan, som därefter ställdes ut på samråd. Undertecknad medverkade som kulturhistorisk specialist och rådgivare i detta arbete och upprättade den antikvariska konsekvensbeskrivning som ingick i utställningsmaterialet.

Om denna handling

Denna konsekvensbeskrivning behandlar granskningshandlingen för den nya detaljplanen, efter att den bearbetats efter samrådet.

Konsekvensbeskrivningen beskriver hur detaljplanen, med tillhörande visualiseringar och gestaltungsprogram, kommer att påverka det befintliga områdets kulturvärden och kulturhistoriska karaktär.

Som kunskapsunderlag för bedömningarna ligger de två kulturmiljöanalyser för området som byggnadsantikvarierna vid AIX Arkitekter upprättat, i samarbete med Tengbom Arkitektkontor.² Kulturmiljöanalyserna ger en bra och tydlig bild av planområdets kulturvärden och kulturhistoriska karaktär samt innehåller såväl karaktärs- och värdebeskrivningar, som riktlinjer för tillvaratagande och utveckling av området på kulturmiljöns villkor samt principer för ändring inom planområdet³. Därför stäms planförslaget i denna konsekvensbeskrivning av mot riktlinjerna i kulturmiljöanalyserna. Kulturmiljöbeskrivningarna omfattar dock inte

¹ Enligt planbeskrivningen syftar *Fokus Skärholmen* till att utveckla en kvalitativt socialt hållbar stadsmiljö, med utgångspunkt i befintliga värden samtidigt som saknade stadskvaliteter tillförs. Målsättningen är att nya byggnaders placering, gestaltning och innehåll ska bidra till en tydlig, och kvalitativ avgränsning av offentliga rum, i syfte att bidra till ett ökat stadsliv.

² *Kulturmiljöanalys - Del av Värberg och centrum* och *Kulturmiljöanalys - Stångholmsbackarna Värberg*, båda daterade 2018-01-26.

³ Det sistnämnda är exklusive kvarteren Hasselholmen och Krokholmen, som vid tiden för upprättandet av kulturmiljöanalysen låg utanför planområdet.

kvarteret Krokholmen i stadsdelen Skärholmen, varför undertecknads bedömning om den fastigheten inte är kopplad till AIX utredningar.

Om författaren och hennes uppdrag i planarbetet

Vicki Wenander är bebyggelseantikvarie och certifierad sakkunnig kontrollant av kulturvärden - K enligt Boverkets föreskrift BSF 2011:15 KUL2, certifikat nr. SC0606-16. Vicki är medlem i SPBA, Sveriges Praktiserande Byggnadsantikvarier och arbetar i enlighet med föreningens etiska riktlinjer.

Underlag för konsekvensbeskrivningen

Som underlag för konsekvensbeskrivningen ligger granskningshandlingen för ny detaljplan, med tillhörande illustrationsritningar, upprättande under försommaren 2020.

Förutsättningar för konsekvensbeskrivningen

Under utarbetandet av granskningshandlingen har undertecknad medverkat som extern rådgivare avseende kulturmiljöfrågor, till stadsbyggnadskontoret, exploateringskontoret och fastighetsägarnas arkitektstöd Urban Minds. Rådgivningen har bestått av avstämningsmöten under våren 2020. Vid mötena har det, efter samrådet bearbetade planmaterialet, ibland med alternativa förslag, stämts av mot bebyggelseområdets kulturvärden och kulturhistoriska karaktär, för att därefter bearbetas vidare till färdigställande.

Planområdets kulturhistoriska karaktär och kulturvärden

2006 beskrev Stockholms stadsmuseum bebyggelsen i Vårberg som:

Vårberg följer, vad det gäller trafikapparat och grundstruktur, i stort sett mönstret för hur efterkrigstidens förortssamhällen planerats. Terrängen och möjligen även den stora andelen privata byggherrar har dock gett stadsdelen en speciell karaktär. Bostadsområdena är många och små, med sinsemellan väldigt olika gestaltning. Arkitekturen i Vårberg är väsentligt djärvare och bitvis mycket mer internationellt orienterad än den i Bredäng, Sättra och Skärholmen. Bebyggelsens placering, som framförallt har sin orsak i tekniska och ekonomiska överväganden, förstärker snarare än jämnar ut nivåskillnaderna i terrängen. Villaområdet i stadsdelen skiljer sig från villaområdena i grannförorterna genom sin placering vid Mälaren, sin storlek och sin tillkomst. Stadsdelen är som helhet mycket lite förändrad. Det har varken rivits, byggts om eller byggts nytt i någon större utsträckning.⁴

⁴ Citatet är hämtad ur AIX kulturmiljöanalys för "Del av Vårberg och Norra centrum", daterad 2018-01-26.

AIX utvecklar, förtydligar och fördjupar Stadsmuseets karaktärsbeskrivning i sina båda kulturmiljöanalyser. Man understryker bland annat hur viktig 1960-talets hantering av och naturmiljön och anpassningen till terrängen är för bebyggelseområdets karaktär samt att områdets höga bevarandegrad gör att det besitter en hög autenticitet som förstärker övrigt kulturvärden. Dessutom betonar man den höga kvaliteten på husens byggnadsmaterial och gestaltning samt understryker att variationen av byggherrar och arkitekter när området uppfördes, gör att området besitter en viss unicitet i förhållande till liknade stadsbyggnadsprojekt från samma tid. (För mer information hänvisas till den övergripande kulturmiljöanalysen för området som helhet.)

I den av de båda kulturmiljöanalyser som särskilt fokuserar på Stångholmsbacken görs följande kulturhistoriska värdebeskrivning:

Bebyggelsen inom utredningsområdet står som goda exempel på hur fördelningen av mindre byggrätter till privata byggmästare kunde resultera i tydliga bebyggelseenkla med varierande arkitektoniska uttryck. De har en medveten och stundtals särpräglad arkitektonisk utformning där påkostade material och metoder används för att lyfta fram enskilda byggnadsdelar.

Granittrappor i anslutning till gångvägar, formgjutna betongelement, fasadtegel och ekpartier vid entréerna är exempel på gedigna materialval inom området.

Byggnaderna är mycket väl anpassade till områdets starkt kuperade landskap. Naturmarken har på ett karaktäristiskt sätt sparats och förädlats på höjdparter och otillgängliga platser. Synliga berghällar och fullvuxna träd har ett pedagogiskt och ett starkt miljöskapande värde, och därför ett högt bevarandevärde.

Stångholmen 1

Den f.d. panncentralen bedöms ha ett visst kulturhistoriskt värde som representant för funktionsbebyggelse inom stadsdelen. Den trekantiga skorstenen är kulturhistoriskt intressant då den utgör en vertikal accent i stadsbilden.

Stångholmen 2 och Bockholmen 1

Att på detta sätt placera lamellhus parallellt på rad, och med långsmala gårdar mellan husen, är ovanlig för denna tid. Bostadshuset har en i huvudsak traditionell utformning men särskiljer sig i detaljer, framför allt gällande takfotsomfattningen. De är utformade med god omsorg om material och gestaltning och de är därtill mycket välbevarade. De underbyggda gårdarna och parkeringsgaragen bedöms ingå som komponenter i kvarterens kulturvärden eftersom de utgör delar av en väl gestaltad och planerad helhet.

Den fria visuella kontakten över gårdsplanerna och upp mot sluttningen på andra sidan Furuholmsstigen har ett starkt miljöskapande värde.

Lillholmen och Bäverholmen

Punkthusen är väl bevarade och har utformats med stor arkitektonisk omsorg och goda material. Volymerna står placerade på en höjdrygg i landskapet vilket ger dem en exponerad plats i stadsbilden. Kvarterens planstruktur är enhetlig och luftig och medger goda siktlinjer mot höjden och de där medvetet sparade tallarna.

Siluetten med enhetlig planstruktur bildar en tydligt avläsbar och i stadsdelen en dominerande enklav, som förstärker intrycket av höjdryggens resning och närheten till centrum. Siluetten har ett miljöskapande värde.

Principen att koppla samman två punkthus är för tiden ovanlig och förekommer bara på ett fåtal andra platser utanför Vårberg. Denna planstruktur är därmed särskilt kulturhistoriskt intressant. Genom att koppla ihop husen har man skapat skyddade, intima gårdsrum, ofta med storslagen utsikt över södra Vårberg. Husen har ett i förhållande till sina volymer hänsynsfullt möte med hållmarken.

De båda parkeringsdäcken söder om Stångholmsbacken bedöms besitta ett visst kulturhistoriskt värde som representanter för bilens betydelse under dåtidens stadsplanering. Som enskilda objekt ter de sig inte gestaltade på ett sådant sätt att de är att betrakta som speciella i jämförelse med liknande anläggningar i Vårberg och staden.

Stångholmsparken

Den lilla kvartersparken är en av få plana parkytor i Vårberg. Den inrymde ursprungligen en cykelbana och en bollplan. Parken bedöms ha ett visst kulturhistoriskt värde då den ligger kvar i sitt ursprungliga läge men har förvanskats och förenklats till sitt uttryck.

Anläggningen är av enkel karaktär och har inte getts en sådan utformning att den kan sägas ha parkhistoriska eller upplevelsemässiga värden.⁵

När det gäller kvarteret Hasselholmen beskriver AIX dess kulturvärden i den övergripande kulturmiljöanalysen. Man skriver bland annat:

Kvarteret Hasselholmen är bebyggt med fyra stycken sexvånings skivhus med suterrängvåning. Området avgränsas i öster, söder och väster av matargator. Gränsen mot norr utgörs av en gångväg i öst-västlig riktning. Utanför området i nordväst och norr finns ett naturparti i kuperad terräng, därefter tar Vårbergs yttre zon av radhus och villor vid.

De fyra byggnaderna har placerats parallellt i nord-sydlig riktning på en plan yta täckt av gräs.

...

---

⁵ Kulturmiljöanalys - Stångholmsbackarna Vårberg, s. 3.

Området karaktäriseras av det mörka fasadteglet och ett kraftfullt formspråk, byggnadsvolymernas vertikala strävan i kontrast till de plana gräsyterna och ett välbevarat yttre.⁶

Kvarteret Krokholmen och bebyggelsen där, en förskola, beskrivs inte i AIX kulturmiljöanalyser, men enligt stadsplan Pl. 6472 planlades platsen 1965 som parkmark och först 1977 beslutades, enligt Pl. 7813, om att tillåta bebyggelse på platsen. Den förskole-/dagisbyggnad som ligger på platsen idag tycks, att döma av dess gestaltning, vara uppförd något eller några år efter att stadsplanen antagits och trätt i kraft. Byggnaden är gulklassad enligt Stadsmuseets kulturhistoriska klassificeringssystem.

Planändringarnas omfattning och karaktär

Kort sammanfattat innebär förslaget till ny detaljplan att den del av 1960-talets stadsplan som reglerar biltrafik, trafikseparering och biluppställning utmed säckgatan Stångholmsbacken och delar av matargatan Vårbergsvägen samt dessa båda gators möte med matargatan Vårholmsbackarna omprogrammeras till (för vår egen samtid) moderna bostadskvarter. Förslaget är ett resultat av hur vi idag föredrar och förespråkar så kallade blandade städer, framför funktionsseparering samt hur vi prioriterar och uppgraderar gång- och cykeltrafik, framför biltrafik. Planförändringen innebär också att det sekundärt tillkomna förskolekvarteret Krokholmen utmed Falkholmsgränd förses med en ny och omgestaltad förskolemiljö.

Rent stadsbyggnadsmässigt och innebär planförslaget att ett samtida bebyggelsestråk placeras in i östvästlig riktning, genom den idag välbevarade och sammanhållna rekordårsbebyggelse som präglar hela Vårberg. Den nya förskolan kommer, enligt samma princip, att innebära att en samtida "bebyggelsepunkt" ställs ner i 1960-talsmiljön (och att den samtidigt ersätter en annan, sekundärt tillkommen bebyggelsepunkt).

---

⁶ Kulturmiljöanalys - Del av Vårberg och centrum, s. 18.

Planförslaget innebär att:

- Den före detta panncentralen, med sin karaktäristiska och för orienteringen i området betydelsefulla skorstenen i kvarteret Stångholmen rivs.
- Den breda säckgatan Stångholmsbacken, med tillhörande parkeringsgarage och biluppställning, omgestaltas till stadsgata och ett bostadshus, med verksamheter i delar av bottenplanen, uppförs på de frigjorda ytorna.
- Den för 1960-talet så karaktäristiska garagelängan i kvarteret Hasselholmen rivs och ytan tas i anspråk för bostadshus.
- Nya bostadshus uppförs på ömse sidor om Vårholmsbackarna och den idag relativt anonyma korsningen, med avfarter till Vårbergsvägen och Stångholmsbacken accentueras tydligare än idag. (Även om den före detta panncentralens skorsten idag kan fungera som indikator för gatukorsningen.)
- Stångholmsparken, som ursprungligen var avsedd för idrott och fysisk aktivitet, försvinner.
- Grönytan söder om korsningen Vårholmsbackarna-Stångholmsbacken uppgraderas till en mer formell park, med arbetsnamnet Lillholmsparken. (Enligt stadsplan 6456 var det redan från början tänkt att det här skulle anläggas en mindre bollplan.) I samband med omgestaltningen tas gångtunneln (en del av trafik separeringsapparaten) under Vårholmsbackarna bort.
- Stångholmsstigens övre del och den södra delen av parkytan mellan kvarteren Stångholmen och Bockholmen omgestaltas och uppgraderas till en platsbildning med arbetsnamnet Stångholmsplatsen. I samband med omgestaltningen tas gångtunneln (en del av trafiksepareringsapparaten) under Stångholmsbacken bort.
- Den befintliga förskolan i kvarteret Krokholmen rivs och ersätts av en ny förskola, som placeras något längre österut på marken mellan bergsformationen i norr och Falkholmsgränd. På platsen för dagens förskolebyggnad anläggs lektytor, kopplade till förskoleverksamheten.

Inverkan på Vårbergs och planområdets kulturvärden

En inledande kommentar när det gäller inverkan på kulturmiljön är att planområdet är starkt begränsat till de ytor som berörs av faktiska ändringar, varför det inte överensstämmer med gränserna för de bebyggelseenkla och parkytor som planerades och uppfördes på 1960-talet. De förändringar som detaljplanen medger, kommer dock att få inverkan även på kulturmiljön i den närmaste omgivningen, och i förlängningen på kulturmiljön i hela det område som omfattas av projekt *Fokus Skärholmen*.

Nedan görs en avstämning av granskningshandlingens för den nya detaljplanen, mot de principer för ändringar inom området, som AIX tagit fram och presenterat i sin fördjupade kulturmiljöanalys för Stångholmsbacken. Punkterna är avsedda "att säkerställa ett bevarande av befintliga kulturvärden, utan att dessa värden påverkas negativt". Eftersom principerna även är applicerbara på Hasselholmen och Krokholmen, görs bedömningar och ställningstaganden även för dess båda kvarter.

AIX principer för planstruktur

"Siluetten på Lillholmen och Bäverholmen och dess samspel med hällmarken på platån och med den gröna vegetationsfronten framför ska respekteras."

Analys och bedömning: Frågan är tillgodosedd, tack vare byggnadshöjden och den mot norr nedtrappande siluetten på komplementbebyggelsen i de båda kvarteren.

"Tillkommande bebyggelse ska placeras med särskild hänsyn till områdets karaktär."

Bedömning och ställningstagande: Bortsett från att de karaktärsdrag och stadsbildselement som hör till 1960-talets trafikseparering uttraderas, är frågan i huvudsak tillgodosedd. Ett avsteg från anpassningen till områdets kulturhistoriska karaktär är att den nya bebyggelsen i flera fall är placerad strax intill gatumarken. Ett annat avsteg är att den nya bebyggelsen inom fastigheten Stångholmen 2 och kvarteret Hasselholmen till vissa delar bryter mot principen om att ingen byggnad ska skymma solljuset för bakomvarande byggnader och utemiljöer.

"Tillkommande volymer bör utgå ifrån befintliga byggnadstypologier."

Analys och bedömning: Bebyggelsevolymerna är i huvudsak anpassade till befintliga bebyggelsetypologier. Ett nytt tillägg är dock byggnadsvolymernas nedtrappningar mot Stångholmsbacken, i kvarteren Lillholmen och Bäverholmen. Undertecknad anser att nertrappningen är värdefull för terränganpassningen.

Den nya förskolan i Krokholmen kommer att bli en ny byggnadstypologi, men eftersom den befinner sig i en egen kontext, med en bergsformation i bakgrunden, kommer detta tillägg inte att störa den omgivande kulturmiljön.

”Byggnader bör inte placeras dikt mot gata.”

Analys och bedömning: Detaljplanen föreskriver att merparten av de tillkommande byggnaderna utmed Stångholmsbacken står i gatuliv, medan de lägre byggnaderna ska vara indragna 1,5 meter från gatan. De nya byggnaderna utmed Vårholmsbackarna är något indragna från gatuliv, medan de nya byggnaderna i kvarteren Hasselholmen är tydligt indragna i förhållande till Vårbergsvägen. Undertecknads bedömning är att den nära gatuplaceringen är en förutsättning om ny bebyggelse av liknande storlek som den befintliga ska kunna uppföras inom planområdet, varför det får betraktas som ett rimligt avsteg från de utarbetade principerna.

”Gångvägarnas mjuka dragning och inpassning i landskapet bör vara fortsatt läsbart som sammanbindande element.”

Analys och bedömning: Plankartan redovisar mjukt dragna gång- och cykelvägar inom den parkmark som ingår i planområdet, men plankartan saknar en egenskapsbestämmelse som reglerar och säkerställer principen. För att principen ska vara tillgodosedd anser undertecknad att den ska regleras i plankartan, genom en egenskapsbestämmelse, ”n”. (I Boverkets handbok om plan- och bygglagen, ”PBL kunskapsbanken”, anges att utformningen av allmänna platser alltid ska regleras.⁷)

”Beakta tillräcklig breddmått och siktlinjer för att värna Stångholmsstigen och Furuholmsstogens kopplingar mellan enklaverna och vyer mot naturmark.”

Bedömning och ställningstagande: Principen bedöms vara tillgodosedd.

”Beakta särskilt karaktärsdraget hur enklaverna möter natur i ytterkanterna genom mjukt formade slänter och framförvarande träd.”

Analys och bedömning: Mötet mellan den nya bebyggelsen och den anslutande naturmarken/parkmarken (allmän plats) tycks enligt plankartan kunna ut-

⁷ I Boverkets faktabank anges att ”Utformningen av allmänna platser ska alltid anges i de fall kommunen är huvudman. En anledning är att allmänheten har rätt att få veta vilken miljö och vilka funktioner detaljplanen garanterar. Bestämmelser om utformning ligger också till grund för kostnadsberäkningar för anläggande och drift av allmänna platser med tillhörande anordningar. De som berörs av planen ska därför ges möjlighet till inflytande och kunna utläsa vilken utformning som är tänkt, inte minst eftersom kommunen får ta ut ersättning av fastighetsägarna för att anlägga eller förbättra allmänna platser.”

(<https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/detaljplan/planbestammelser/egenskapsbestammelser/>, besökt 2020-08-17.)

formas enligt den rekommenderade principen, men planen saknar en egenskapsbestämmelse som reglerar hur gränsen mellan tomtmark och parkmark ska/får utformas. För att principen ska vara tillgodosedd anser undertecknad att den ska regleras i plankartan, genom en egenskapsbestämmelse, ”n”.

AIX principer för bebyggelse

”Tillkommande byggnader bör på ett tydligt sätt anknyta till befintlig arkitektur gällande byggnadshöjd, volym, materialval och gestaltning.”

Analys och bedömning: Genom planarbetet och genom det gestaltungsprogram som tagits fram, och som arbetats in i planbeskrivning, har denna princip tagits väl omhand. Principen regleras även på ett flertal sätt i plankartan, bland annat genom placering av byggnadskroppar, begränsning av våningsantal och byggnadshöjder, takfotsutformningar, krav på flacka tak och principer för färgsättning av fasader samt reglering av balkongers placering och utformning. Principen är således tillgodosedd.

”Tillkommande bebyggelse ska följa de topografiska förutsättningarna. Exempelvis bör byggnader som placeras längs Stångholmsbacken tydligt underordna sig punkthusen.”

Analys och bedömning: Principen är tillgodosedd, även om exploateringsgraden generellt sett är hög. Undertecknad anser att den tillkommande bebyggelsen snarare är samordnad, än underordnad den befintliga bebyggelsen.

”Bebyggelsen inom Vårberg har en generellt hög materialkvalitet och är uppförd i tydligt urskiljbara enklaver med varierande arkitektoniska uttryck. Tillkommande byggnader bör ta hänsyn till detta karaktärsdrag.”

Analys och bedömning: I det gestaltungsprogram som tagits fram inom planarbetet, och som arbetats in i planbeskrivningen, har denna princip tagits väl omhand. Principen är även i viss mån reglerad i plankartan, bland annat genom krav på takfotsutformningar och färgsättning av fasader.

”Tillkommande byggnadsvolymer bör vara enhetligt utformade, med en sammanhållen takfotslinje.”

Analys och bedömning: Principen är tillgodosedd i delar av planområdet, men i Lillholmen och Bäverholmen har takfot och höjd hos den tillkommande bebyggelsen en varierad gestaltning. Syftet är att tillgodose principen om terränganpassning och bibehållna siktlinjer. Undertecknad bedömer terränganpassning och siktlinjer i detta fall är viktigare än takfotslinjen, varför detta avsteg från principen är relevant.

AIX principer för landskap och vegetation

"Befintliga landskapskaraktärer inom bebyggelseområden som markerats som "känsliga" eller "hög känslighet" ska så långt det är möjligt bevaras. [...] Mot naturmark och gångstråk ska terrängen modularas mjukt och gårdar underordna sig rådande parkstruktur."

Analys och bedömning: Förslaget på tillkommande bebyggelse är tillräckligt väl anpassat till den känslighets- och tålighetsanalys som AIX redovisar i sin fördjupade kulturmiljöanalys för Stångholmsbackarna (s. 4). Endast inom fastigheten Stångholmen 2 föreslås ny bebyggelse i ett område som bedömts som känsligt för ändring. Även för Hasselholmen, som inte ingår i AIX kulturmiljöanalys, bedöms ytan som planeras att bebyggas som känslig. Här är dock marken mellan befintlig och ny bebyggelse större till ytan och det är fortfarande delvis öppet söderut från de befintliga innergårdarna, vilket är positivt.

När det gäller den andra delen av principen, om naturmark och gångstråk, återfinns analys och bedömning av detta tidigare i denna handling.

"Befintliga tallar på höjden ska sparas."

Analys och bedömning: Plankartan saknar skydd för detta, varför principen inte är tillgodosedd. Tallarna ligger i huvudsak inom plankartans parkmark. För att principen ska vara tillgodosedd anser undertecknad att den ska regleras i plankartan genom en egenskapsbestämmelse, "n", i enlighet med råden i Boverkets kunskapsbank.

"Tillkommande bebyggelse bör ordnas så att intima och skyddade gårdsrum tillskapas."

Analys och bedömning: Den nya bebyggelsen är i huvudsak ordnad så att det är möjligt att tillskapa nya eller att knyta an till befintliga, anslutande gårdsrum. Förslaget på tillkommande bebyggelse är således tillräckligt väl anpassat till principen. På grund av behovet av vändplaner och krav på tillgänglighet påverkas några av de befintliga gårdsrummen, men planen möjliggör för att de omgestaltade gårdsrummen kan knyta an till den kulturhistoriska karaktären hos området.

"Hällar mot bebyggelse bevaras och sprängning med synliga bergskanter ska undvikas."

Analys och bedömning: Byggrätterna inom det nya kvarteret väster om Vårholmsbackarna och inom Stångholmen 1 förutsätter att delar av naturberget sprängs eller skärs bort. Omfattningen av borttagande av naturberg är så pass omfattande i detta delområde, att principen inte kan anses vara tillgodosedd i tillräckligt stor del, just här. Upplevelsen av att förflytta sig i naturmark kommer att till stor del gå förloras utmed Vårholmsbackarna. Inom fastigheten Stångholmen 1 har dock de resterande delarna av naturberget försetts med

en egenskapsbestämmelse på plankartan, som skyddar den kvarvarande naturmarken inom fastigheten. Detta är bra, men parkmarken saknar detta skydd. Undertecknad anser att princip om skydd av naturmark ska regleras även inom parkmarken genom en egenskapsbestämmelse, ”n”, i enlighet med Boverkets kunskapsbank. Dessutom rekommenderas att staden säkerställer att fastighetsägarna, under byggproduktionen, bearbetar kanterna på bergskärningarna, så att de får en naturligt utformad avslutning. Detta för att undvika karaktärsstörande sår i landskapet.

”Värbergstrappornas parkanläggning ska bevaras och stråkets vidare koppling genom området värnas.”

Analys och bedömning: Värbergstrapporna berörs inte av planändringen, men dess förlängning med ett stråk norrut genom området säkerställs genom att det planlagts som parkmark.

”Punkthusområdets branter och hållmark med sin möjlighet till utblickar utgör en tydlig del av landformen inom Värberg. Förtätningar som leder till att dessa utblickar skymms bör undvikas.”

Analys och bedömning: Den tillkommande bebyggelsen i anslutning till punkthusen (kvarteren Lillholmen och Bäverholmen) är förhållandevis väl anpassad till 1960-talets principer för utblickar och solinstrålning. De nya punkthusen följer den rytmiserade placeringen hos ursprungsbebyggelsen, medan de lägre radhusen bryter utblickarna från Stångholmsbacken. Principen är således tillräckligt väl tillgodosedd.

Utöver AIX principer för ändringar inom planområdet sker även ett antal förändringar av den befintliga bebyggelsen och utemiljön, som påverkar kulturvärdena.

Rivning av den före detta panncentralen inom Stångholmen 1.

Analys och bedömning: Stadsmuseet har gulklassat den före detta panncentralen och AIX menar att byggnaden ”bedöms ha ett visst kulturhistoriskt värde som representant för funktionsbebyggelse inom stadsdelen. Den trekantiga skorstenen är kulturhistoriskt intressant då den utgör en vertikal accent i stadsbilden.” Undertecknad bedömer att en rivning av den före detta panncentralen är möjlig, i samband med en så pass omfattande förändring av området.

Rivning av parkeringsdäck och Stångholmsparken utmed Stångholmsbacken.

Analys och bedömning: Stadsmuseet har gulklassat parkeringshusen och Stångholmsparken, och AIX menar att ”De båda parkeringsdäcken söder om Stångholmsbacken bedöms besitta ett visst kulturhistoriskt värde som representanter för bilens betydelse under dåtidens stadsplanering. Som

enskilda objekt ter de sig inte gestaltade på ett sådant sätt att de är att betrakta som speciella i jämförelse med liknande anläggningar i Värberg och staden.” och ”Den lilla kvartersparken är en av få plana parkytor i Värberg. Den inrymde ursprungligen en cykelbana och en bollplan. Parken bedöms ha ett visst kulturhistoriskt värde då den ligger kvar i sitt ursprungliga läge men har förvanskats och förenklats till sitt uttryck. Anläggningen är av enkel karaktär och har inte getts en sådan utformning att den kan sägas ha park-historiska eller upplevelsemässiga värden.” Undertecknad bedömer att en rivning av parkeringsdäcken och borttagande av Stångholmsparken är möjliga, i samband med en så pass omfattande förändring av området.

Rivning av garagelänga i kvarteret Hasselholmen.

Analys och bedömning: Stadsmuseet har gulklassat garagelängan, medan AIX inte omnämner den i sina båda utredningar. Undertecknad bedömer, på samma sätt som med parkeringsdäcken i kvarteren Lillholmen och Bäverholmen, att en rivning av garagelängan är möjlig, i samband med en så pass omfattande förändring av området.

Rivning av den befintliga förskolan och uppförande av en ny på annan plats inom kvarteret Krokholmen.

Analys och bedömning: Stadsmuseet har gulklassat förskolan, medan kvarteret inte ingick i AIX utredningsuppdrag. Undertecknad gör bedömningen att inverkan på kulturmiljön blir mycket låg om den befintliga förskolan rivs och att detsamma gäller för nybyggnationen; det sistnämnda eftersom den nya förskolans storlek och gestaltning är anpassad till områdets karaktär.

Uttrycken för 1960-talets trafikseparering försvinner genom att parkeringsytor bebyggs och gatusträckningarna omformas till stadsgator med servicefunktioner som inte hör till 1960-talets stadsplaneideal.

Analys och bedömning: Denna förändring är en av de mest grundläggande för planförslaget eftersom det leder till att stadsplaneringen på temat ”bilen-i-centrum” försvinner. Ett mycket karaktäristiskt karaktärsdrag utraderas, till förmån för en ny årsring i området. Eftersom omprogrammeringen av planområdet är gestaltningsmässigt samordnad med den befintliga bebyggelsens karaktär i övrigt, bedöms förändringen trots allt som möjlig.

Omgestaltning av parkmarken söder om korsningen Vårholmsbackarna-Stångholmsbacken, för att anlägga Lillholmsparken.

Analys och bedömning: Stadsmuseet har inte klassat denna yta och de föreslagna förändringarna överensstämmer med AIX principer. Undertecknad anser därför att anläggandet av Lillholmsparken är förenlig med områdets kulturvärden och kulturhistoriska karaktär.

Marknivån i den norra delen av stråket mellan kvarteren Stångholmen och Bockholmen sänks, som mest en dryg meter, för att kunna härbärgera vattenansamling vid kraftiga skyfall. I samband med detta tas ett antal träd i parkstråket bort.

Analys och bedömning: Med tanke på den ökade risken för kraftiga skyfall bedöms åtgärden som relevant, dock under förutsättning att den omgestaltade marken ges en för områdets kulturvärden anpassad utformning så att parkmarken inte förvanskas, i enlighet med PBL:s åttonde kapitel.

Utlåtande

Utifrån ett kulturmiljöperspektiv kommer planen att möjliggöra för att den för 1960-talet så karaktäristiska trafiksepareringen med biluppställning utmed matargatorna försvinner från den ursprungliga och välbevarade planstrukturen, för att istället ersättas av en nerbantad gatustruktur och samtida bostadsbebyggelse. Detaljplanens intentioner och innehåll kommer således att påverka områdets kulturvärden negativt, men med tanke på att synen på vad som är en god bostadsmiljö omvärderats sedan stadsdelen planerades och uppfördes, anser undertecknad att omprogrammeringen av områdets bilanknutna markytor kan vara relevant.

Tack vare att placering och gestaltning hos den tillkommande bebyggelsen är väl anpassad till områdets kulturhistoriska karaktär, anser undertecknad att en omprogrammering av planområdet i enlighet med planen kan utföras utan att stadsdelens kulturvärden tar oförsvarligt stor skada. Undertecknad bedömer således att kraven på planens utformning, enligt PBL §§ 2:6 och 8:9, är uppfyllda.

Undertecknad anser dock att plankartan ska kompletteras med egenskapsbestämmelser som fastställer placering av gång- och cykelvägar samt skyddar naturmark och växtlighet med höga kulturvärden inom parkmarken.

Stockholm 2020-08-24

Vicki Wenander

Bebyggelseantikvarie och medlem i SPBA, Sveriges Praktiserande Byggnadsantikvarier
Sakkunnig kontrollant av kulturvärden - K enligt Boverkets föreskrift BSF 2011:15 KUL2,
certifikat nr. SC0606-16.

Wenanders Byrå

Grevgatan 28, 114 53 STOCKHOLM
www.wenanders.se
Tel. 070-614 14 55

Antikvarisk konsekvensbeskrivning avseende granskningshandling för ny detaljplan för
kompletteringsbebyggelse utmed Stångholmsbacken och Falkholmsgård

Vårberg och Skärholmen, Stockholm

2020-08-24

Sida 13 av 13